

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN YAPI-ADAK ÇİVİLERİ

STRUCTURE VOTIVE NAILS IN THE KONYA ARCHAEOLOGY MUSEUM

Makale Bilgisi

Başvuru: 5 Haziran 2017
Hakem Değerlendirmesi: 14 Haziran 2017
Kabul: 23 Mayıs 2019
DOI Numarası: 10.22520/tubaar.2019.24.005

Article Info

Received: June 5, 2017
Peer Review: June 14, 2017
Accepted: May 23, 2019
DOI Number: 10.22520/tubaar.2019.24.005

Ali ÖZCAN * - Enver AKGÜN **

Anahtar Kelimeler: Hitit, Adak, Çivi, Bronz, Hatti, Hurri

Keywords: Hittite, Votive Offering, Nail, Bronze, Hatti, Hurrian

ÖZET

Adak çivisi üretme geleneği Mezopotamya'da pişmiş topraktan örneklerle başlamıştır. Yakın Doğu'da ele geçen adak çivilerinin yapıların temelleri ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Üst kısmı insan alt kısmı çivi biçimli adak çivileri Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'da ele geçmiş çok sayıda örnekten tanınmaktadır. Konya Müze Müdürlüğü'ne bağlı Arkeoloji Müzesi envanterine satın alma yoluyla kazandırılmış Hitit dönemi 14 bronz adak çivisi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Eserleri müzeye getiren kişi eserlerin nereden geldiğine dair her hangi bir bilgi vermediği için müze kayıtlarında buluntu yerleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Eserler in situ konumunda ele geçmedikleri için buluntu yerleri hakkında yorum yapmak güçtür. Adak çivilerinin tanıtımları, in-situ eserler ve bu güne kadar ele geçen adak çivileri ile benzerlikleri dikkate alınarak tarihlendirmeleri yapılmıştır. Çalışmamızda Hitit arşivinde bulunan yapı ritüellerini konu edinen çivi yazılı metinlerin tarihlendirmeleri, içerikleri, adak çivisi ile ilgili yapı ritüeli metinlerine yer verilmiştir. Anadolu'da ele geçen adak çivileri, tarihlendirilmeleri ile çivi yazılı metinlerden elde ettiğimiz bilgiler karşılaştırılarak Anadolu'daki yapıların temellerinin altına adak çivisi saplama geleneğinin kronolojisi ve gelişimi hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kütahya.
E-mail: aliozcan80@hotmail.com

** Arkeolog, Konya Arkeoloji Müzesi, Konya. E-mail: enverakgunn@hotmail.com

ABSTRACT

The tradition of producing votive nails has started with samples from earthenware soil in Mesopotamia. It is known that the votive nails discovered in the Near East are related to the bases of buildings. Votive nails which have the shape of a human on the top and shape of a nail at the bottom are widely known by many samples which were discovered in Mesopotamia, Syria and Anatolia. The subject of this article is 14 bronze votive nails from the Hittite period which were brought to the inventory of the Archaeology Museum registered to Konya Directorate of Museums. There is no sufficient information about the place where these artifacts were found as the person who brought them to the museum gave no information related to it. And as these artifacts were not obtained in-situ, it is again difficult to comment about the place they were first found. The promotion of these votive nails was made by taking into account in situ artifacts and their similarity to other votive nails obtained before and they were dated according to these. In our study, we discussed the dating of cuneiform script texts which tell about building rituals and building ritual texts related to votive nails. And we compared the dating of votive nails discovered in Anatolia with the information we obtained from cuneiform script texts and we made assessments related to the chronology and development of the tradition of pounding votive nails under the bases of buildings in Anatolia.

Harita 1: Yapı-Adak Çivilerinin *in-situ* Konumunda Ele Geçtiği Merkezler / The Places Where Votive Structure Nail are Captured *in-situ*.

GİRİŞ

Hitit döneminde çeşitli yapıların temellerine hediye ve adak amaçlı yerleştirilen insan biçimli çiviler *yapı-adak çivisi* olarak adlandırılmıştır¹. Yapı-adak çivisi geleneğinin ilk örneklerinin Mezopotamya'da ortaya çıktığı bilinmektedir. Üstü insan, alt kısmı çivi formu heykelcikler MÖ 2700 tarihinden itibaren Mezopotamya'da görülmektedir². Üstü insan biçimli alt kısmı çivi biçimli heykelcikler Tello (Girsu)'da³, Lağaş (el-Hiba)'ta (MÖ 2450/2430)⁴ ve Uruk (Warka)'da Lugalkisalsi'ye ait, üzeri çivi yazılı, kireçtaşı adak çivisi (MÖ 2400)⁵ bulunmuştur.

Anadolu'da ele geçen ve boyları 4 ila 12 cm. arasında değişen, üst kısmı insan, alt kısmı çivi formu bronz figürlerin yapıların temelleri ile ilişkili olduğu düşünülmüştür⁶. Sakçagözü (Gaziantep)'nde su

kuyusunda yapı-adak çivilerinin bulunması⁷, adak çivilerinin yapı temelleri ile ilişkisi dışında, farklı kullanım alanlarının olduğunu düşündürmektedir. Anadolu'da ele geçen üstü insan biçimli, alt kısmı çivi formu eserler, istisnasız bronz, önceden hazırlanmış kalıba dökülmek suretiyle üretilmişlerdir. Alt kısımları ise dövülerek istenilen şekle getirilmiştir.

Anadolu'da Alalah (Tell Açana)⁸, Zincirli Höyük⁹, Tilmen Höyük¹⁰, Alışar¹¹, Oylum Höyük¹² kazılarında yapı-adak çivileri *in situ* konumunda ele geçmiştir. Çukurova Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi *in situ* konumunda ele geçen adak çivilerinin yayılım alanıdır (Harita 1).

Müzelere ulaşan üstü insan formu adak çivilerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte satın alma yoluyla müzelere kazandırılan adak çivilerinin pek çoğunun buluntu yeri belli değildir. *In situ* konumunda bulunan eserler ise Çukurova Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu

¹ Darga 1985: 34.

² Uzunoğlu 1979: 322.

³ Uzunoğlu 1979: 323, Fig. 4A-B. Erken sülaleler.; Fig. 4C Ur-Nanşe; Fig. 4D Entemena; Fig. 4E-F) Gudea dönemine aittir.; Rashid 1981: 20, Tafel 12, 81-98 Gudea dönemine aittir.

⁴ I. Enanatum'a ait bakır adak çivisi, Orthmann 1975: 168, 33a.

⁵ Orthmann 1975: 168, 33b.

⁶ Uzunoğlu 1979: 324.

⁷ Aydıngün 2010: 53.

⁸ Woolley 1955: PLATE LXX AT/39/67.

⁹ von Luschan 1943: 113, Abb. 156-157.

¹⁰ Alkım 1969: 218, Plate 142.

¹¹ von der Osten 1937: 192-193, Fig. 230 e1612.

¹² Engin 2011: 19 vd., Resim 2-3, Çizim 2-3a-b.

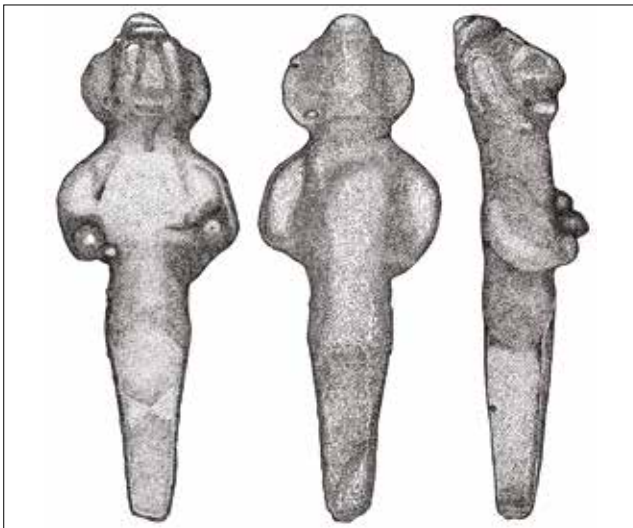
Bölgesi'nin batısındaki yerleşimlerde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ele geçmiştir. Bu noktada üzeri insan formu adak çivilerinin buluntu yerleri, Hitit Krallığı'nın merkezi coğrafyası olan Kızılırmak kavsinde yer alan şehirler değildir. Adak çivilerinin Hurri inançları ile ilişkili olduğu düşünülmüştür¹³. Ele aldığımız adak çivilerinin buluntu yerlerinin belirsiz oluşu nedeniyle, buluntu yerleri hakkında yorumda bulunmak güçtür. Çalışmamızda Konya Arkeoloji Müzesi tarafından satın alınmış adak çivilerine yer verilmiştir.

KATALOG

Kat. No: 1. 1973.3.3 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

Kat. No: 1. 1973.3.3 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 1973.3.3 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 1. 1973.3.3 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 1973.3.3 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

1973 yılında satın alınmış ve müzeye kazandırılmıştır. Envanter kayıtlarına göre buluntu yeri Adana'dır. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile yapılmıştır. Çivi kısmına ise dövülerek şekil verildiği anlaşılmaktadır. Boyu 4 cm, eni 1.45 cm ve 0.8 cm kalınlığındadır.

Yarım elips şekilli kulakları, iri burnu ve başındaki konik şekilli başlığı ile Orta Anadolu Hitit sanatına özgü tasviri özellikler taşımaktadır. Gözleri kabartma tekniği ile belirtilmiştir. Ağzı belirgindir. Serpuşunda iki adet yiv seçilebilmektedir. Figürün başlığındaki kabartılar ile Hitit tanrılarına özgü, başlıklarda tasvir edilen boynuzları andırmaktadır. Figürün bir tanrıyı temsil ettiği düşünülebilir. Boyun kısmı kalındır. Omuzlarından aşağı doğru gövdesine paralel tuttuğu kolları dirsekten kırılmış bir şekilde ileri uzatmıştır. Çivi kısmı bel altından aşağıya doğru dairevi olarak uzanmakta alt kısmı ise aşağıya doğru incelen dört yüzeyli çivi kısmına sahiptir. Çivi kısmı alttan kırıktır.

Kat. No: 2. 1999.4.1 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

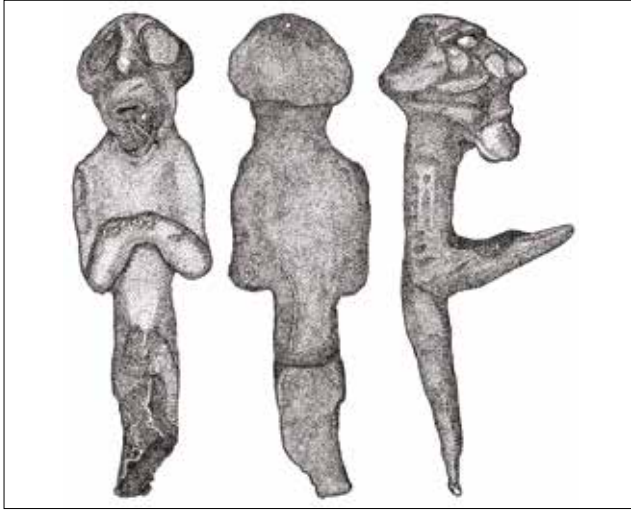

Kat. No: 2. 1999.4.1 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 1999.4.1 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

27.05.1999 yılında Ramazan Yeşilkaya'dan satın alınmış ve müze envanterine kaydedilmiştir. Envanter kayıtlarına göre eserin buluntu yeri, Konya İli Kadınhanı İlçesi'ne bağlı Karahöyük Köyü'dür. Bronzdan figürün döküm tekniği ile yapılmıştır. Alt kısmı ise dövülerek düzleştirilmiştir. Boyu 3.5 cm, eni 1 cm. ve kalınlığı elips şekilli bel kısmında 1.3 cm düzleştirilmiş çivi kısmında ise 0.35 cm'dir.

Figür bir erkek tasviridir. İnce uzun yüzlüdür. Uzun sivri bir burnu vardır. Gözleri burnunun iki tarafında iri iki büyük çukurlar şeklinde verilmiştir. Sakallıdır. İnce

¹³ Akdoğan/Ersoy 2014: 25.

Kat. No: 2. 1999.4.1 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
1999.4.1 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

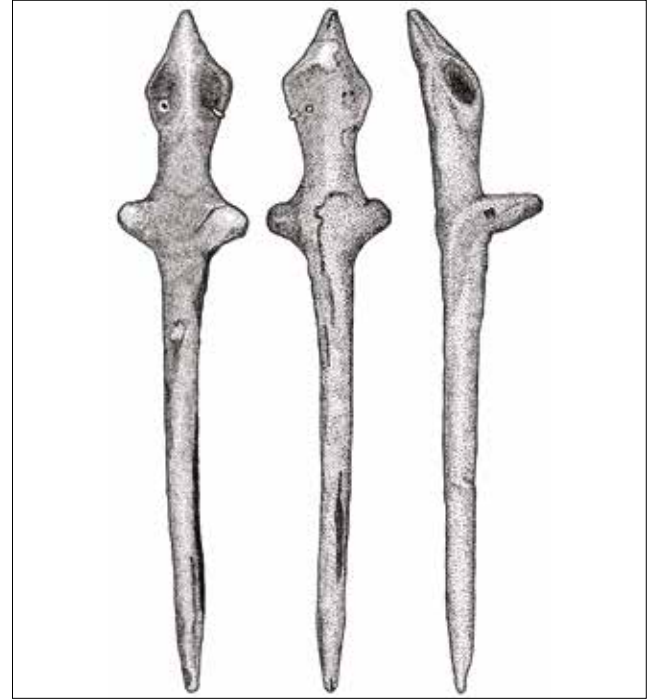
dudakları ince bir çukur olarak belli edilmiştir. Başında kısa, konik başlığı vardır. Vücuduna paralel şekilde aşağıya uzattığı kollarını dirsekten kırarak öne doğru uzatmıştır. Elleri bel hizasında birleşmektedir. Belden aşağı elips kesitli uzanan çivi kısmı, altta dövülerek iyice düzleştirilmiştir. Çivi kısmı uçtan kırıktır.

Kat. No: 3. 2010.7.9 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmış ve müze envanterine kaydedilmiştir. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronzdan adak çivisi döküm tekniği

Kat. No: 3. 2010.7.9 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.9 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 3. 2010.7.9 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.9 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

ile üretilmiştir. Çivi kısmında ise dövme tekniği uygulanmıştır. Boyu 10.6 cm, eni 1.9/1.3 cm ve kalınlığı 0.7 cm'dir. Eserin yüzeyi yer yer korozyona nedeniyle zarar görmüştür.

Yüz hatları şematize verilmiştir. Kulakları yarım elips şeklindedir. Gözleri elips şekilli iri boşluklar olarak verilmiştir. Alından çıkıntı yapan iri kavisli burnu vardır. Elips kesitli boynu uzun ve kalındır. Her iki kulağında da tellerin geçirildiği delikler mevcuttur. Sol kulağında bağlama telinin kalıntıları bulunmaktadır. Kısa konik başlıklıdır. Baş arkaya doğru eğilmiştir. Başının arka kısmı başlıktan itibaren düz bir hat olarak uzanmaktadır. Başının arkasında da bağlama tellerinin delikleri seçilebilmektedir. Öne doğru uzattığı kolları kısa şekilde verilmiştir. Gövde kısmı geniştir. Kollardan aşağı doğru keskin hatlarla daralan dairevi çivi kısmı uç kısmında sivrilerek son bulmaktadır.

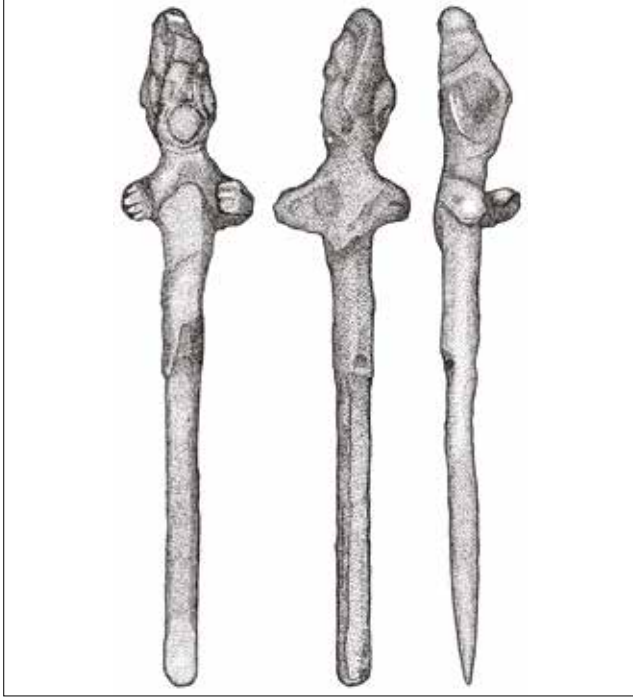
Kat. No: 4. 2010.7.10 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

10.07.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmış ve müze envanterine kazandırılmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile üretilmiştir. Çivi kısmı ise dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 9.8 cm, eni 1.8/1.1 cm ve kalınlığı 1 cm'dir. Eserin belden yukarısı korozyona uğramıştır.

Şematize yüz hatlıdır. Konik uzun konik bir külahı vardır. Kulakları yarım elips şeklindedir. Burnu iri kavisli

Kat. No: 4. 2010.7.10 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.10 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 4. 2010.7.10 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.10 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

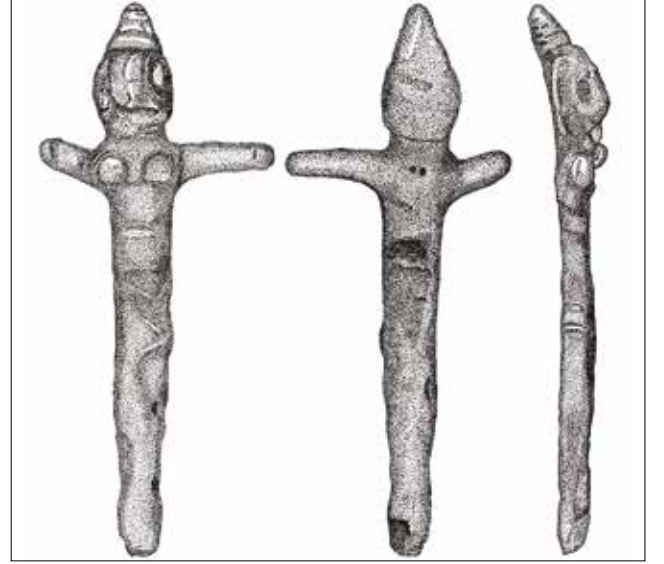
bir şekilde verilmiştir. Kısa kalın boyunludur. Kolları kısa şekilde verilmiştir. Sağ kolunu yana doğru açılmış vaziyettedir. Sol kolunu ise ileri doğru uzatmıştır. Sağ ve sol kolunun sonlandığı yerlerde parmakları yivlerle belirtilmiştir. Yandan bakılınca sol kolunun uç kısmı baş parmağını temsil edecek şekilde bir kabartma şeklinde işlenmiştir. Kollardan aşağı doğru keskin hatlarla daralan

köşeli çivi kısmı, uca doğru dairevi kesitli şekilde uzanmaktadır. Uç kısmı ise dövülerek yassılaştırılmıştır.

Kat. No: 5. 2010.7.11 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

Kat. No: 5. 2010.7.11 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.11 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 5. 2010.7.11 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.11 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmış ve müze envanterine kaydedilmiştir. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile üretilmiştir. Çivi kısmı ise dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 8.6 cm, eni 3.6/1.2 cm ve kalınlığı 0.9 cm'dir. Eserin üzerinde yer yer bozulma ve oksitlenmeler mevcuttur.

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN YAPI-ADAK ÇİVİLERİ

Tanrıça heykelciğidir¹⁴. Şematize yüz hatlarına sahiptir. Üzerinde üç yatay yiv bulunduğu uzun konik külâhı vardır. Başlığının altında bir boğum olarak verilmiş şerit seçilebilmektedir. İri kemerli burnu ile büyük kulakları Hitit sanatına özgü detaylardır. Ağzı yiv olarak verilmiştir. Çenesi kabartma olarak belirtilmiştir. Yarım elips şekilli kulaklıdır. Gözleri kabartma olarak verilmiştir. Kısa ve kalın boyunludur. Boynunda iki yiv bulunmaktadır. Kolları iki yana açıktır. Sol kolu sağ kolundan uzundur. Sağ kolunun uç kısmında başparmağı temsil edecek kabartma mevcuttur. Gövdesi geniştir. Göğsünde yuvarlak kabartma olarak verilmiş memeleri mevcuttur. Çivi kısmı kolların altından başlayarak uca doğru dövülerek yassılaştırılmıştır.

Kat. No: 6. 2010.7.12 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

Kat. No: 6. 2010.7.12 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.12 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz eser döküm tekniği ile yapıldıktan sonra çivi kısmı dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 8 cm, eni 1.8/1.3 cm ve 0.7 cm kalınlıktadır.

Taçlı konik külâhlıdır. Başlığının üzerinde bir sarmal mevcuttur. Stilize yüz hatlıdır. Kulakları yarım elips şeklindedir. Gözleri yuvarlak kabartma olarak verilmiştir.

¹⁴ krş. Engin 2011: Fig 3b.

Kat. No: 6. 2010.7.12 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.12 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Uzunca üçgen biçimli bir burnu vardır. Gözlerinin alt kısmında ve sağ kolunun üzerinde bağlama tellerinin kalıntıları mevcuttur. Boyun kısmı kısa ve geniş verilmiştir. Kısa kollarını öne doğru uzatmıştır. Sağ kolunun üzerinde bağlama teli mevcuttur. Çivi kısmı kollarının altından dört köşeli olarak aşağıya doğru daralarak uzanmaktadır.

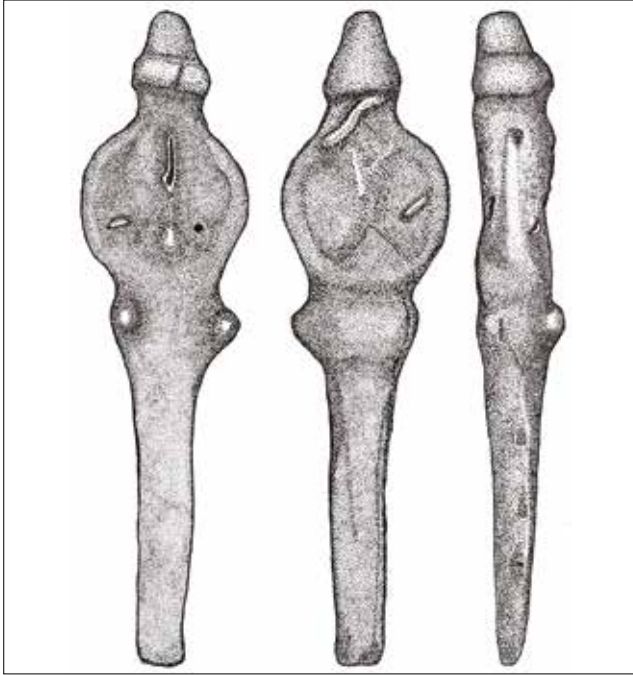
Kat. No: 7. 2010.7.13 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmış ve müzeye kazandırılmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile imal edilmiştir. Çivi kısmı dövülerek yassılaştırılmıştır. Boyu 7 cm, eni 1.8 cm kalınlığı 0.8 cm'dir. Eserin yüzeyi oksitlenmiştir.

Kısa konik külâhı taçlıdır. Yüzü stilize olarak yapılmıştır. Kulaklar abartılı biçimde büyük ve yarım elips şekillidir. İnce burun çıkıntısı seçilebilmektedir. Geniş gözleri tüm yüzü kaplamakta ve geniş bir oyuk olarak verilmiştir. Sağ kulağında bağlama telinin kalıntısı mevcuttur. Sol kulağında ise bağlama teli için açılmış bir delik bulunmaktadır. Eserin kulağındaki bağlama teli arka kısımdan da görülebilmektedir. Kısa geniş boyunludur. Kolları gövdeye yakın yerden kırılmıştır. Kısmen belirgindir. Çivi kısmı köşeli/yassı olarak aşağıya doğru incelmektedir.

Kat. No: 7. 2010.7.13 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.13 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

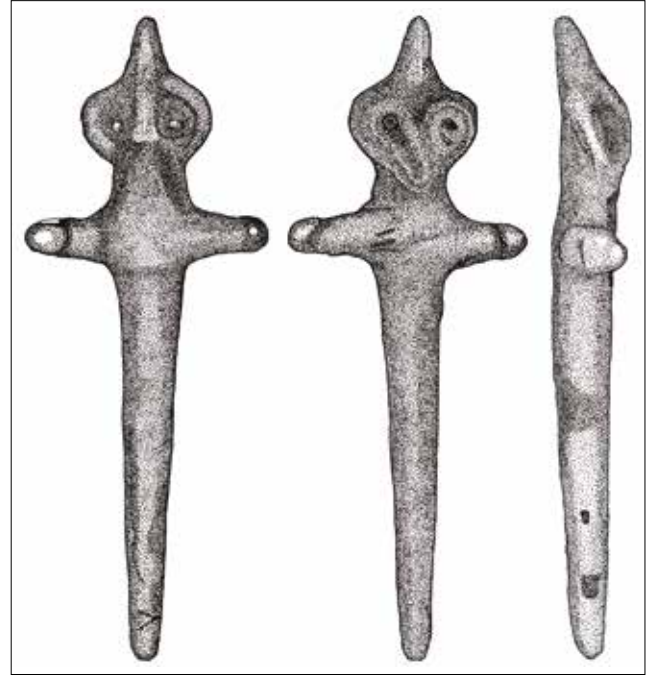
Kat. No: 7. 2010.7.13 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.13 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 8. 2010.7.14 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz eser döküm tekniği ile üretilmiştir. Çivi kısmı dövülerek yuvarlatılmıştır. Boyu 6.6 cm, eni 2.5/1.3 cm ve 0.7 cm kalınlığındadır. Eserin yüzeyinde yer yer oksitlenme mevcuttur.

Kat. No: 8. 2010.7.14 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.14 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 8. 2010.7.14 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2010.7.14 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Şematize insan başlıdır. Sivri uzun külahlıdır. Yarım elips şekilli kulakları vardır. Alnından çıkıntı yapan iri kavisli burna sahiptir. Kısa kalın bir boynu vardır. Kulaklarında bağlama teli geçirilen delikler mevcuttur. Kulaklarının arka kısmında bağlama deliklerinin geçtiği yer, dairevi bir oyuk şeklindedir. Kalın ve geniş bir boynu vardır. Kısa kolları iki yana açılmıştır. Sağ kolunun uç kısmında başparmağı temsil edecek bir kabartı işlenmiştir. Silindirik çivi kısmı kolların altından uca doğru daralarak uzanmaktadır. Çivi kısmının ucu yassılaştırılmıştır.

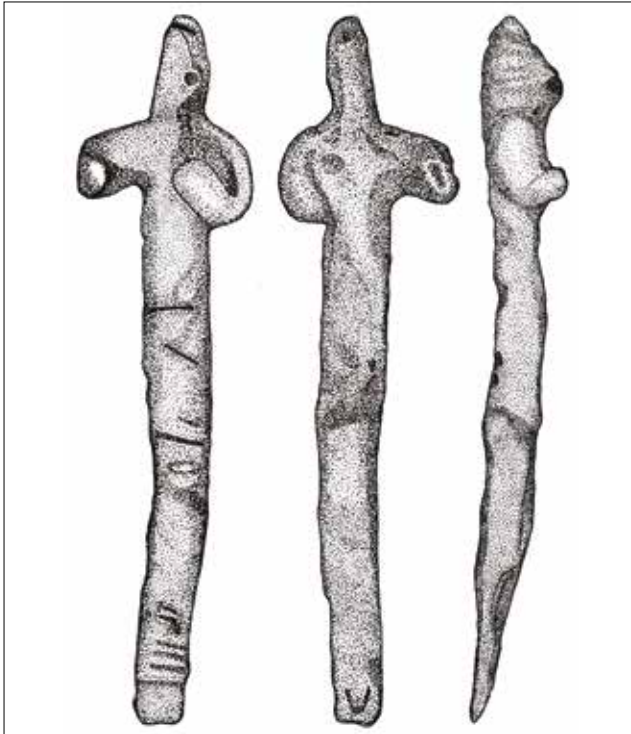
KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN YAPI-ADAK ÇİVİLERİ

Kat. No: 9. 2010.7.15 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmış ve müzeye kazandırılmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile üretilmiş ve

Kat. No: 9. 2010.7.15 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.15 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 9. 2010.7.15 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.15 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

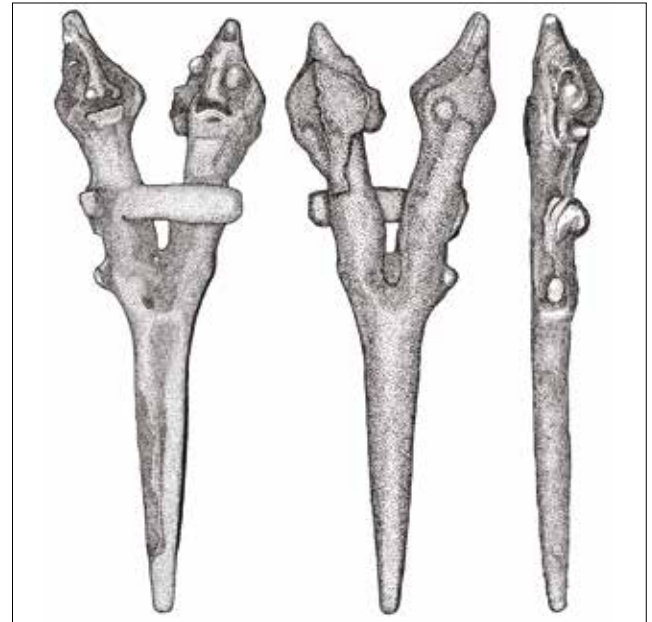
dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 5.3 cm, eni 1.35 cm ve kalınlığı 0.6 cm'dir.

Stilize insan figürüdür. Sivri ve yivli bir külahı vardır. İri burunludur. Kısa kalın bir boynu vardır. Sol kolu dirsekten kırılarak ileriye uzatılmıştır. Sol kolu ise göğsünün üzerindedir. Çivi kısmı yassı kesitli ve uçta inceltilmiştir. Çivi kısmının üzerinde yer yer yivler mevcuttur.

Kat. No: 10. 2010.7.26 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

Kat. No: 10. 2010.7.26 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.26 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 10. 2010.7.26 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.7.26 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

13.12.2010 tarihinde Ruhi Yiğit'ten satın alınmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz eser döküm ve dövme tekniği ile yapılmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Boyu 10.3 cm, eni 3.6 cm ve kalınlığı 0.7 cm'dir. Eserin yüzeyinde hafif oksitlenme mevcuttur.

Tek saplama çivisi üzerine iki stilize insan gövdesi ve başı yapılmıştır. Sağdaki kısa konik külahlıdır. Külahının ucu kırıktır. İri, kemerli burunludur. Kulakları yatay elips biçimlidir. Kabartma olarak verilmiş iri gözleri vardır. Ağız geniş bir yiv şeklindedir. Çenesi kabartılarak belirtilmiştir. Silindirik uzun bir boynu vardır. Soldaki kısa konik başlıklıdır. İri, uzun ve kemerli bir burnu vardır. Burnunun uç kısmında bir kabartma ve bir oyuk ile burun delikleri de belirtilmiştir. Geniş bir yiv ile ağız kısmı verilmiştir. Çenesi kabartma tekniği ile yapılmıştır. Kulakları yarım elips şeklindedir. Gözleri iki küçük kabartma olarak belirtilmiştir. Silindirik uzunca bir boynu vardır. İki insan başı, ön tarafta boyunları üzerinde uzanan yatay metal bir bant ile birbirlerine bağlanmıştır. Metal bandın altında boyunları birleşmektedir. Sağdaki insan başının boyun kısmının bittiği yerde kola benzeyen ufak bir çıkıntı yer almaktadır. Gövdeden aşağı uzanan dört yüzeyli saplama çivilidir.

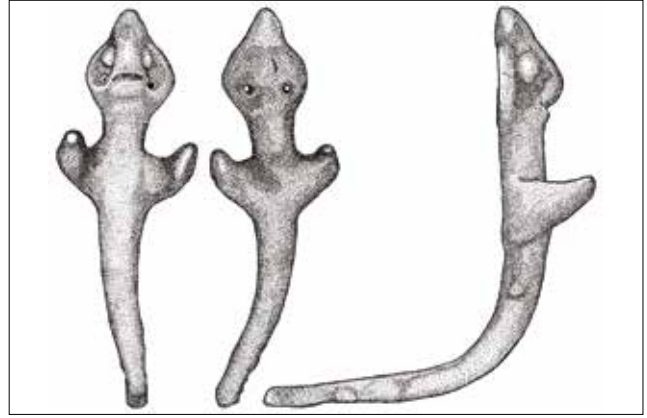
Kat. No: 11. 2010.10.1 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

Kat. No: 11. 2010.10.1 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.10.1 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

13.12.2010 tarihinde İbrahim Bağcı'dan satın alınmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz eser döküm tekniği ile üretilmiş ve dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 4.7 cm, eni 1.2/1.75 cm ve kalınlığı 0.7 cm'dir.

Şematik yüz hatlıdır. Kısa konik bir külahı vardır. Kulakları yarım elips şeklindedir. İri, kemerli, uzun bir burnu vardır. Gözleri kabartma tekniği ile yapılmıştır. Ağız kısmı bir yiv ile belirtilmiştir. Alt dudağı ve çenesi kabartma olarak belirtilmiştir. Kulaklarında bağlama

Kat. No: 11. 2010.10.1 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.10.1 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

teli için açılmış iki delik mevcuttur. Delikler başının arka kısmından da gözlemlenmektedir. Silindirik uzun boyunludur. İki yana açtığı kollarını ileri doğru uzatmıştır. Çivi kısmı gövdenin altından geriye doğru bükülmüştür.

Kat. No: 12. 2010.10.2 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

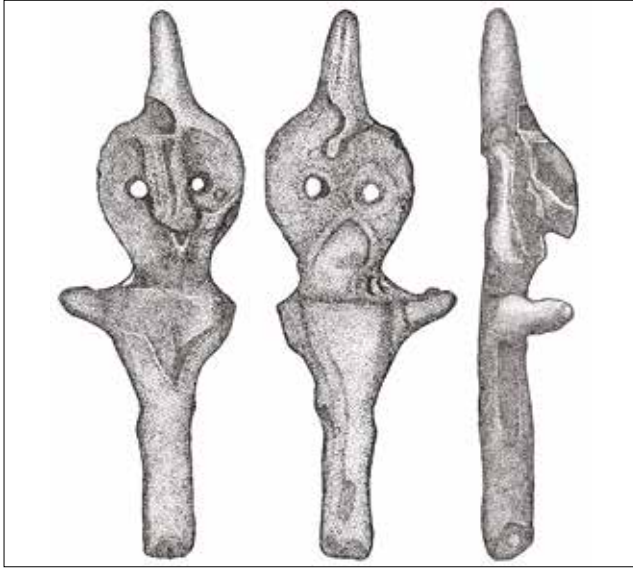
13.12.2010 tarihinde İbrahim Bağcı'dan satın alınmıştır. Eserin buluntu yeri belli değildir. Bronz adak çivisi döküm tekniği ile üretilmiştir. Çivi kısmı ise dövülerek yuvarlatılmıştır. Boyu 5.2 cm, eni 1.6 cm ve 0.9 cm kalınlığındadır.

Kat. No: 12. 2010.10.2 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.10.2 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Yüzü şematize verilmiştir. İri bir başı vardır. Uzun, sivri, silindirik külahlıdır. Kulakları yarım elips şeklindedir. İri, kemerli, ince ve uzun bir burnu vardır. Ağız kısmı burnunun altında küçük bir oyuk olarak verilmiştir.

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN YAPI-ADAK ÇİVİLERİ

Kat. No: 12. 2010.10.2 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2010.10.2 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

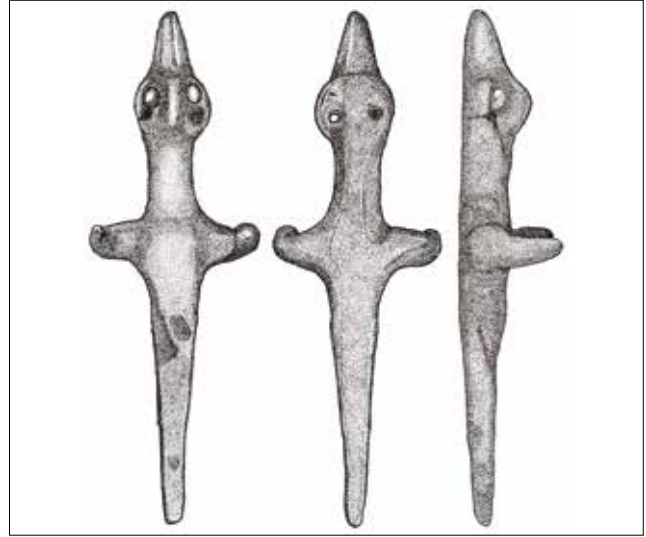
Ağzını temsil eden oyuğun altında, küçük bir kabartma ile alt dudağı belirtilmiştir. Burnunun iki tarafında delikler mevcuttur. Kısa, geniş bir boynu vardır. Sağ kolu kırılmıştır. Sol kolunu ise yan tarafına doğru uzatmıştır. Geniş bir gövde kısmı vardır. Kol kısımlarından aşağıya doğru daralan gövde kısmı, silindirik çivi kısmı ile son bulmaktadır.

Kat. No: 13. 2011.10.6 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

14.04.2011 yılında İbrahim Bağcı'dan satın alınmıştır. Buluntu yeri belli değildir. Bronz eser önceden hazırlanan bir kalıba dökülerek hazırlanmış. Dövülerek şekillendirilmiştir. Boyu 8.2 cm, eni 2.7 cm, kalınlığı 0.8 cm'dir.

Kat. No: 13. 2011.10.6 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2011.10.6 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 13. 2011.10.6 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2011.10.6 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

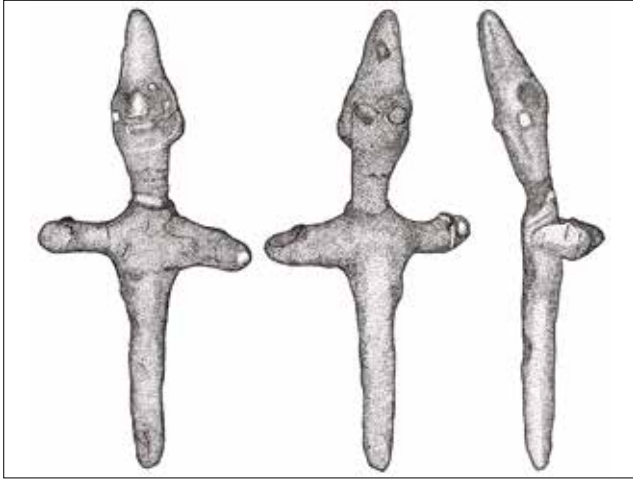
Şematize yüz hatlı, uzun konik külahlıdır. Kulakları yarım elips biçimlidir. İri, uzun ve kemerli bir burnu vardır. Gözleri yuvarlak kabartma olarak verilmiştir. Gözlerinin altında iki delik mevcuttur. İki delik başının arka kısmından da seçilebilmektedir. Ağzı belirtilmemiştir. Uzunca silindirik bir boynu vardır. İki yana açtığı uzun kollarını dirsekten kırarak öne doğru uzatmış vaziyettedir. Gövde kısmı geniştir. Kol altından daralarak aşağı uzanan çivi kısmı silindirikdir. Çivi kısmı uca doğru incelenerek uzanmaktadır.

Kat. No: 14. 2013.17.10 ENVANTER NUMARALI ADAK ÇİVİSİ

28.05.2013 tarihinde satın alınmıştır. Buluntu yeri belli değildir. Bronzdan üretilmiştir. Döküm tekniğiyle yapılmış ve dövme tekniği ile şekillendirilmiştir. Boyu 6.7 cm, eni 3.1 cm ve kalınlığı 0.6 cm'dir. Eserin tüm yüzeyi korozyon nedeniyle zarar görmüştür. Boyun kısmı oldukça yıpranmıştır.

Kat. No: 14. 2013.17.10 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi / 2013.17.10 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Kat. No: 14. 2013.17.10 Envanter Numaralı Yapı-Adak Çivisi /
2013.17.10 Inventory Numbered Votive Structure Nail.

Yüz hatları şematize olarak verilmiştir. Başında uzun bir serpuşu vardır. İri burunludur. Sağ gözü kabartma olarak verilmiştir. Sol gözü ise seçilememektedir. Kulakları yarım elips şekillidir. Ağız kısmı bir yiv ile belirtilmiştir. Alt dudağı ve çenesi belirgindir. Baş kısmının arkasında iki tane dairevi kabartma mevcuttur. Uzun, silindirik boyunludur. Baş boyunu kısmından geriye doğru bükülmüştür. Kolları iki yana açık vaziyettedir. Elleri ve başparmağı kabartma ile belli edilmiştir. Ayrıca yakından bakılınca kollarının ucunda ince yivler ile parmakları verilmiştir. Gövde kısmı geniştir. Gövdesi kollardan aşağıya doğru daralmakta ve yuvarlak çivi kısmı aşağı doğru uzanmaktadır.

TARİHLEME

1973.3.3 envanter numaralı heykelcik yivli başlığı ile Rezzan Elbeyli koleksiyonundaki 150 envanter numaralı heykelcik¹⁵ ile benzerlik gösterir. Söz konusu heykelciğin Asur Ticaret Kolonileri Döneminin sonunda, MÖ 18. yüzyılın ortalarında üretildiği düşünülmektedir¹⁶. Ayrıca 2.4.93 envanter numaralı yivli başlıklı, iri burunlu, kolları öne uzatmış Gaziantep Müzesi heykelciği ile karşılaştırabiliriz¹⁷. Gaziantep Müzesi'ndeki heykelcik MÖ 18. yüzyıl öncesine tarihlenmektedir¹⁸. Benzer heykelciklerin tarihlenmelerine bakarak 1973.3.3 envanter numaralı heykelciğin MÖ 18. yüzyıla tarihlenmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz.

1999.4.1 envanter numaralı eser adak çivisi formunda üretilmiş olsa da Anadolu'da ve makalede ele aldığımız adak çivilerinden üst kısmının heykelciğe yaklaşan tasviri ile ayrılmaktadır. Güneydoğu Anadolu ve Torosların

güneyinde ele geçmiş adak çivilerinden farklıdır. Envanter kayıtlarına göre Konya İli Kadınhanı İlçesi, Karahöyük Köyü eserin buluntu yeridir. Satın alınarak müzeye gelen bu eserlerin yerini belirten satıcı doğru bilgi sağlamamış olabileceğinden eserin buluntu yeri ile ilgili çıkarımda bulunmak güçtür. Eserde dikkati çeken en belirgin özellik sakallı olarak tasvir edilmiş oluşudur. Eserin heykelciğe yaklaşan tasviri özellikleriyle Jezzin (Lübnan)'de bulunmuş heykelcik¹⁹ ile karşılaştırabiliriz. Jezzin örneği Konya Müzesi adak çivisi ile benzer yüz hatlarına sahiptir. Gerçekçi bir şekilde tasvir edilen iri gözleri, iri bir burnu ağız vardır. Sakallı tasvir edilmiştir. Konya örneğine benzer dirsekten kırılmış kollarını ileri uzatmıştır²⁰. Konya eserinin üst kısmının heykelcik formu oluşu nedeniyle Hitit heykelciklerinin tarihlenmelerine göz atmak istiyoruz. Konya kökenli Tübingen Üniversitesi koleksiyonunda bulunan Hitit heykelciği MÖ 16. yüzyıla²¹; Dövek heykelciği, MÖ 16. yüzyıla²²; Kadı Kalesi heykelciği MÖ 15-14. yüzyıla²³; Afyon Müzesi Heykelciği, MÖ 14-13. yüzyıla²⁴; Tirmıs'de bulunmuş Athena Ulusal Müzesi'nde bulunan 1582 envanter numaralı heykelcik ise MÖ 14-13. yüzyıla tarihlenmiştir²⁵. Eser daha ziyade Suriye sanatına özgü tasviri özellikler taşımaktadır. Eserin kollarını dirsekten kırarak ileri uzatması, 15. yüzyıla tarihlenmesi açısından kriter olarak kabul edilmektedir²⁶. 1999.4.1 envanter numaralı eserin MÖ 15. yüzyıla tarihlenmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz.

2010.7.9 envanter numaralı şematik yüz hatlı heykelcik, Tekirdağ'da özel bir koleksiyonda bulunan 69 envanter numaralı heykelciğe²⁷ yarım elips biçimli kulakları ile sivri bir külahı ve uzun bir çivi kısmı ile benzerlik gösterir. Heykelcik MÖ 18-16. yüzyıllara tarihlenmiştir²⁸. Benzer 2010.7.9 envanter numaralı adak çivisinin de aynı döneme tarihlenebileceğini düşünmekteyiz.

2010.7.10 envanter numaralı heykelcik iri, badem şekilli gözleri, uzun külahlı, iri burnu, yarım elips biçimli çıkıntılar halindeki kulakları, ileriye uzattığı kolları, yuvarlak ince gövdesi ile Alalah'ta şehir kapısı yakınında ele geçen heykelciğe²⁹ benzemektedir. Alalah adak çivisinin bulunduğu tabaka V, MÖ 16-15. yüzyıllara³⁰

¹⁵ Aydınğün 2007: Şek. 1-2.

¹⁶ Aydınğün 2007: 118.

¹⁷ Aydınğün 2010: 54, Çizim 5.

¹⁸ Aydınğün 2010: 56.

¹⁹ Seeden 1980: 12, Plate B, 11 Jezzin.

²⁰ Jezzin'de bulunmuş benzer örnekler için bkz. Seeden 1980: 12,13, Plate C.

²¹ Darga 1992: 36-37, Res. 15; Ekiz 2012: 84, Resim 72.

²² Akurgal 1961: Abb. 44.

²³ Ekiz 2012: 83-84, Resim 71a-c.

²⁴ Ekiz 1995: 160, Resim 1-4.

²⁵ Canby 1969: 142 vd., Plate 38; Ekiz 2012: 84-85, 73a-b.

²⁶ Engin 2011: 41.

²⁷ Ekiz 2000a: 33, Resim 1-3.

²⁸ Ekiz 2000a: 34.

²⁹ Woolley 1955: 276, PLATE LXX AT/39/67.

³⁰ Yaklaşık MÖ 1575-1460.

Kat. No: 15. Konya Arkeoloji Müzesi Yapı-Adak Çivileri / Votive Structure Nails of Konya Archaeology Museum.

tarihlenmektedir³¹. Eserin aynı döneme tarihlenmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz.

2010.7.11 envanter numaralı adak çivisinin göğüs kısmında iki dairevi kabartma şeklinde göğüsleri belirtilmiştir. Başlığında ise üç adet yiv bulunmaktadır. Figüre benzer bir örnek Oylum Höyük'te ele geçmiştir. Oylum Höyük örneğinde göğüsler belirgindir. Suriye geleneğine uygun olarak gözleri kabartı olarak verilmiştir³². Oylum Höyük adak çivisi MÖ 15. yüzyıla tarihlenmiştir³³. Figürün bir benzeri Çorum Müzesi'nde yer alan 55.1.73 envanter numaralı tanrıça heykelciğidir³⁴. Çorum Müzesi heykelciğinin konik başlığında beş adet yiv bulunmaktadır. Göğüsleri ise Konya örneğinde olduğu üzere göğüsleri dairevi kabartmalarla belirtilmiştir. İki kolunu yana doğru açmış vaziyettedir. Çorum Müzesi'ndeki adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir³⁵. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 44.48.76 envanter numaralı adak çivisinin ise konik uzun başlığında 4 adet yiv bulunur. Göğüs

kısımında ise dairevi göğüsleri kabartılarak belirtilmiştir³⁶. 44.48.76 envanter numaralı adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir³⁷. Tilmen Höyük IIb tabakasında ele geçen adak çivisi benzer şekilde başlığı yivlidir ve göğüsleri belirtilmiştir³⁸. Tilmen Höyük'te ele geçen çivi MÖ 16-14. yüzyıllara tarihlenmiştir³⁹. Eserin MÖ 16-14. yüzyıllara ait olabileceğini düşünmekteyiz.

2010.7.12 envanter numaralı heykelciğin geniş yüzü, düz burnu, geniş yarım elips biçimli kulaklı Cafer Sait Okray koleksiyonundaki heykelcik (MÖ 17-15. yüzyıl) ile benzerdir⁴⁰. Başa oturan başlığının alt kısmı bir kabartı ile çevrelenmiş başlığı ise Mersin Müzesi heykelciği (MÖ 17-15. yüzyıl) ile karşılaştırılabilir⁴¹. Eserin tasviri özellikleri ele aldığımız diğer örneklerden farklıdır. Kabartma şeklinde verilen gözleri, küpeli geniş kulakları ile Oylum Höyük örneği ile karşılaştırılabilir⁴². Oylum Höyük örneği MÖ 15. yüzyıla tarihlenmiştir⁴³.

³¹ Stein 1997: 56; ayrıca bkz. Dardeniz 2016.

³² Engin 2011: Çizim 3.

³³ Engin 2011: 41.

³⁴ Ekiz 1997: 162, Resim 4, 5,6, Şekil 3,4.

³⁵ Ekiz 1997: 165.

³⁶ Ekiz 2000: 65-66, Resim 1, 2, 3, Şekil 1, 2.

³⁷ Ekiz 2000: 69.

³⁸ Alkım 1969: 218, Plate 142.

³⁹ Alkım 1969: 218.

⁴⁰ Ekiz 2012: 68, Resim. 35a-b.

⁴¹ Ekiz 2012: 58, Resim 7a-c.

⁴² Engin 2011: 28, Çizim 3.

⁴³ Engin 2011: 41.

2010.7.13 envanter numaralı heykelcik küpeli, geniş kulaklı, kısa boynu ile özel bir koleksiyonda bulunan 19 envanter numaralı heykelcik ile benzerdir⁴⁴. MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁴⁵.

2010.7.14 envanter numaralı heykelcik kısa konik dar külahlı ve uca doğru daralan silindirik çivi kısmı ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan 155-531-84 numaralı heykelcik⁴⁶ ile benzerdir. Heykelcik MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁴⁷.

2010.7.15 envanter numaralı adak çivisi çalışmamız sırasında gözden geçirdiğimiz adak çivilerine kıyasla küçük ve kabaca şekillendirilmiş olması yönüyle ünik sayılabilecek özelliktedir.

2010.7.26 envanter numaralı adak çivisi çift başlıdır. Eser Karaman Arkeoloji Müzesi'ndeki 55.1.73 envanter numaralı çift gövdeli adak çivisi ile benzerlik gösterir⁴⁸. Karaman Müzesi heykelciğinde yer alan figürlerin gövdeleri ve kolları işlenmiştir.

2010.10.1 envanter numaralı heykelcik İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde yer alan 87.5 envanter numaralı heykelcik ile uzun burunlu, yarım elips kulaklı, kısa konik başlıklı, ince sap çivili eser ile benzerdir⁴⁹. Eser MÖ 1660-1470/1460 dönemine tarihlenmiştir⁵⁰. Bununla birlikte eserin MÖ 17-16. yüzyıllar arasına tarihlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

2010.10.2 envanter numaralı eser, uzun sivri başlığı, geniş yarım elips biçimli kulakları, gözlerinin bulunduğu yerde iki yuvarlak delik, çok iri burnu, iki yana açılmış kolları ile Gaziantep Müzesi heykelciğine (MÖ 17-15. yüzyıl) benzemektedir⁵¹.

2011.10.6 envanter numaralı heykelcik İlhan Taşmerdivenli koleksiyonunda bulunan heykelciğe uzun konik başlığı, iki yana açık kolları, yarım elips biçimli kulakları ve uzun sap çivi kısmı ile benzemektedir⁵². Heykelcik MÖ 1660-1470/1460 dönemine tarihlenmiştir⁵³. Eserin MÖ 17-16. yüzyıllara ait olabileceğini düşünmekteyiz.

2013.17.10 envanter numaralı heykelcik Kahramanmaraş Müzesi'nde bulunan paslanmış heykelcik ile benzer

özelliklere sahiptir. Kollarını iki yana açmış heykelcik uzun bir boyun ile konik bir başlığa sahiptir⁵⁴. Heykelcik MÖ 1660-1470/1460 dönemine tarihlenmiştir⁵⁵. Eserin MÖ. 17-16. yüzyıllara ait olabileceğini düşünmekteyiz.

2010.7.26 envanter numaralı heykelcik çift gövdelidir. Karaman Arkeoloji Müzesi'ndeki çift gövdeli adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁵⁶. Gaziantep Müzesi envanterine 2.3.93 numarası ile kayıtlı beş baş tasvirinin bir gövdede birleşmesi ile oluşan adak çivisi MÖ 18. yüzyıla tarihlenmiştir⁵⁷.

Konya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan 2010.7.14 ve 2011.10.6 envanter numaralı adak çivileri şematik yüz hatlı ve kısa konik başlıklıdır. Heykelciklerin ortak noktası yarım elips şekilli kulaklarının içinde yer alan dairevi oyuklardır. Söz konusu adak çivilerinin bir benzeri, Alishar kazılarında ele geçen Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 155.531.84 envanter numarası ile kayıtlı adak çivisidir⁵⁸. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan adak çivisinin şematize yüz hatları, kısa konik başlığı ve yarım elips şekilli kulaklarının içinde dairevi oyukları bulunmaktadır. Alishar kökenli Anadolu Medeniyetleri Müzesi adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁵⁹. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan 6.2.91 envanter numaralı adak çivisi, Konya örneklerine benzer şekilde yüz hatları şematize edilmiş ve konik başlıklıdır. Yarım elips şekilli kulaklarının içinde dairevi oyuklar mevcuttur⁶⁰. 6.2.91 envanter numaralı adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁶¹.

2010.7.15 envanter numaralı adak çivisi sol kolunu göğsüne yaslanmış, sağ kolunu ise dirsekten kırarak ileri uzatmış vaziyette tasvir edilmiştir. 155.1.86 envanter numarası ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterine kayıtlı adak çivisi de benzer şekilde tasvir edilmiştir⁶². 155.1.86 envanter numaralı adak çivisi MÖ 18-16. yüzyıla tarihlenmiştir⁶³.

Anadolu'da ele geçen yapı-adak çivileri genel olarak Asur Ticaret Kolonileri Döneminin sonu⁶⁴ ile MÖ 15-14. yüzyıl tarih aralığı arasına tarihlenmektedir⁶⁵. Bilimsel yayını yaptıığımız adak çivilerinin benzerlerinin tarihlemelerine bakılarak Konya Arkeoloji Müzesi çivilerinin MÖ 18-

⁴⁴ Ekiz 1998: 81, Resim 10-12, Şek. 7-8.

⁴⁵ Ekiz 1998: 84.

⁴⁶ Ekiz 1997: 161-162, Resim 1-3, Şekil 1-2.

⁴⁷ Ekiz 1997: 163-165.

⁴⁸ Ekiz 1997: 162, Resim 7, 8, 9, Şekil 5, 6. Ayrıca bkz. Akdoğan 2009: Resim 1-4.

⁴⁹ Ekiz 2012: 93, 95a-c.

⁵⁰ Ekiz 2012: 93.

⁵¹ Ekiz 2012: 68, Resim. 34a-c.

⁵² Ekiz 2012: 68-69, Resim 36a-c.

⁵³ Ekiz 2012: 68-69.

⁵⁴ Ekiz 2012: 58-59, Resim 9a-c.

⁵⁵ Ekiz 2012: 59.

⁵⁶ Ekiz 1997: 165.

⁵⁷ Aydıngün/Bulgan 2008: 91 vd., Resim 1, 2.

⁵⁸ Ekiz 1997: 161-162, Resim 1, 2, 3, Şekil 1, 2.

⁵⁹ Ekiz 1997: 165.

⁶⁰ Ekiz 2000: 66, Resim 4, 5, 6, Şekil 3, 4.

⁶¹ Ekiz 2000: 69.

⁶² Ekiz 2000: 66, Resim 7, 8, 9, Şekil 5, 6.

⁶³ Ekiz 2000: 69.

⁶⁴ Bittel 1979: 62; Uzunoğlu 1979: 322; Darga 1992: 34; Ekiz 1997: 165; Ekiz 2001: 23; Ekiz 2005: 61; Aydıngün 2007: 118.

⁶⁵ Engin 2011: 41; Alkım 1969: 218.

15. yüzyıl aralığına tarihlendirilmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz.

ÇİVİ YAZILI KAYITLAR

Adak çivileri Hitit krallık arşivinde, yapı ritüelini konu edinen CTH 413-415, 725-726'da karşımıza çıkmaktadır. Yapı ritüeli metinlerinde kullanılan dil, tarihlenmeleri, içerikleri, kullanılan adak çivisi çeşitleri, Hititçe metinlerde yapı ritüeli geleneği ve tarihçesini anlamamız açısından önem taşıdığından burada değinmek istiyoruz.

CTH 413: Katalog numarasında yer alan çivi yazılı metinlerin dili Hattice ve Hititçe'dir. Hitit İmparatorluğu'nun geç safhasında yeniden yazılmış, eski Hitit ritüelleri ve kopyalarından oluşmaktadır⁶⁶. KUB XXIX 1⁶⁷, Ritüel Hattili rahip Zilipuriyatalla tarafından gerçekleştirilmektedir. Metinde Hatti tanrıları Zilipura, Şulinkatte geçmektedir. KUB II 2'de Hattili tanrılar, Zilipuri, Şulinkatte, U.GUR, Fırtına Tanrısı, Arinna'nın Güneş Tanrıçası, EREŞ.KI.GAL geçmektedir. KBo IV 1'de Telepinu ve EA geçmektedir.

CTH 414: Metinlerin dili Hititçedir⁶⁸. MÖ 17-16. yüzyıla tarihlenmektedir⁶⁹. Kral ve kraliçenin yeni bir ev inşası konu edilmektedir. KUB XXIX 1-3'de Hitit tanrıları (Güneş Tanrıçası, Fırtına Tanrısı, Arinna'nın Güneş Tanrıçası) anılmaktadır.

CTH 415: Çivi yazılı metinlerin dili Hititçedir. MÖ 15-14. yüzyıla tarihlenmiştir⁷⁰. Metinlerde Mezopotamya kökenli tanrılar NIN.É.MU.UN.DÜ⁷¹, EA⁷² ve GULLA⁷³, Hurri tanrıçası Hepat⁷⁴ anılmaktadır.

CTH 725: Katalog numarasında yer alan çivi yazılı metinlerin dili Hattice ve Hititçedir⁷⁵. Eski Hitit Dönemine tarihlenen KUB II 2 (CTH 413)'ye paralel metinlerden oluşmaktadır. KBo XI 100'de Hatti tanrıçası Şulinkatte anılmaktadır.

CTH 726: Metnin dili Hattice ve Hititçedir⁷⁶. MÖ 17-16. yüzyıla⁷⁷ tarihlendirilmiştir. KBo XXXVII 1 ve XXXVII

2'de Güneş Tanrıçası, Fırtına Tanrısı, Hatti tanrısı Lelwani ve tanrıça Kamruşepa/Katahzipuri geçmektedir.

Yapı ritüellerini konu edinen ritüel metinlerinden CTH 413-725-726 Hattice-Hititçe, sadece CTH 414-415 Hititçedir. CTH 725 katalog numarasında yer alan çivi yazılı metinler KUB II 2 (CTH 413)'nin paraleli olan metinlerden oluşmaktadır. Ayrıca Ortaköy'de yapı ritüellerine ait fragmanlar ele geçmiştir⁷⁸. Ortaköy'de ele geçen metinler daha eski ritüellerin dublikatıdır. CTH 414 Hititçe olarak yazılmış olsa da eski çivi yazılı metnin kopyası olsa gerektir. Çivi yazılı metinlerde Hattice kelimeler ve pasajlar yer almaktadır. Metinlerin Hattice yazılması ve Hatti tanrılarının anılması eski Anadolu geleneğini yansıtmaktadır. Yukarıda ele aldığımız yapı ritüel metinlerinin içeriğinin eski Hitit Dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır⁷⁹. Çivi yazılı metinler yapıların temellerinin altına adak çivisi yerleştirilmesi geleneğinin Hattilere ait olduğunu anlatmaktadır. Yapıların temellerinde adak çivisi kullanma geleneği, Eski Hitit Döneminden beri mevcuttur. Adak çivilerini konu edinen çivi yazılı metinlerin içeriği, eski Hitit dönemine ait olsa da sonraki dönemlerde bu metinlerin Hititçe kopyaları yapılmıştır.

Çivi yazılı metinlerde yerel Anadolu tanrıları anılmaktadır. Bununla birlikte Mezopotamya ve Hurri tanrıların (Hepat, NIN.É.MU.UN.DÜ) anılması dikkat çekicidir. Zira yapı ritüeli geleneğinin Mezopotamya ve Hurri inançları ile şekillendiği yönünde bir ipucudur. Bunlardan U.GUR Mezopotamya yer altı tanrısı NERGAL ile bir tutulmuştur. Nitekim Yazılıkaya B galerisinde NERGAL'in alt kısmı bir kılıç şeklinde yere uzanan rölyefi mevcuttur.

Hititçe metinlerde çivi KAK⁸⁰ Sümerogramı ile ifade edilmiştir. Çivinın neden imal edildiğini (ahşap, bakır, bronz, demir) belirtmek için determinatif ve Sümerce kelimeler (GIŞ, URUDU, ZABAR, AN.BAR) kullanılmıştır.

Yapı ritüellerinden tahta⁸¹, bakır⁸², demir⁸³ ve bronzdan⁸⁴ üretilmiş çivilerin kullanıldığını öğrenmekteyiz. Metinlerden temel taşlarının⁸⁵, sunağın⁸⁶ ve ocağın altına⁸⁷

⁶⁶ Torri/Görke 2013: 295.

⁶⁷ MÖ 17.-16. yüzyıl, Beckman 2010: 75-77, Text 3.

⁶⁸ Torri/Görke 2013: 289.

⁶⁹ Beckman 2010: 452.

⁷⁰ KUB 32.137 + KBo 15.24 + KBo 24.109 + KBo 39.11; KBo 13.114; ve KBo 40.20 (+) KBo 40.167. Beckman 2010: 78-80, Text 5.

⁷¹ Evi inşa eden hanım. Boysan-Dietrich 1987: 65, dn. 126.

⁷² KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Ay. III 4, 7. KBo XIII 114 Öy. II 29', 30'; Ay. III 2, 6, 10, 12, 13.

⁷³ KBo XIII 114 Ay. III 12.

⁷⁴ KBo XIII 114 Ay. III 12.

⁷⁵ Torri/Görke 2013: 292.

⁷⁶ Torri/Görke 2013: 292.

⁷⁷ KBo XXXVII 1, XXXVII 2. Beckman 2010: 77-78, Text 4.

⁷⁸ Süel/Soysal 2007: 4 vd.

⁷⁹ Torri/Görke 2013: 298.

⁸⁰ Ünal 2007: 297.

⁸¹ KBo IX 145 12'.

⁸² KUB II 2 Kol IV 7. Schuster 1974: 76-77; KBo IV 1 Öy. 1 3; KBo IX 145 11'.

⁸³ KUB II 2 Kol IV 7. Schuster 1974: 76-77; KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Öy. II 42.

⁸⁴ KBo IV 1 Ay. I 2.

⁸⁵ KBo IV 1 Öy. I 3; Ay. I 1-2.

⁸⁶ KBo IV 1 Ay. I 1.

⁸⁷ KBo IV 1 Ay. I 17-22.

bronz çivilerin yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Metne konu edilen çiviler üstü insan biçimli olmayan çivilerdir. Konu edilen çiviler sadece çivi niteliğini taşımaktadır.	31' [] bronzdan bir heykel, kulakları
	32' [] koyar. Bronz boğanın kulakları
KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 Öy. II (CTH 415) ⁸⁸	33' [] o içine koyar.
42 10 KAK ^{HLA} AN.BAR 10 e-en-zi AN.BAR 1NÍG.GUL AN.B[AR]	KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Öy. II ⁹⁴
42 demirden 10 çivi, demirden 10 enzi, 10(?) <i>walla</i> [33 [z]i-in-na-an-zi nu 4 ALAM ZABA[R]
KBo IV 1 (CTH 413) Ay. I ⁸⁹	34 [ke-??]-ma DUMU ^{MEŠ} .ŠU-NU DNIN.É.MU. UN.D[Û]
5 [A-NA] A 4 hal-hal-du-um-ma-ri-ia-aš-ša QA-TAM-MA 4 ku-wa-pí-ia 1-e-da-ni hal-hal-d[u-um-ma-ri]	35 [] x x ZABAR kar-pa-an har-kán-z[i]
6 [4 w] a-al-lu-uš da-a-i	33 bitti, bronzdan 4 heykelcik []
5-6 Ve 4 (köşeye) temel taşına, yine aynı şekilde birer birer (köşeye) köşe taşına 4 çivi/kazık koyar.	34 [(onlar)] çocuk (şeklindedir) ve tanrıça NIN.É.MU. UN.D[Û]
Çivi yazılı metinlerden anlaşıldığı kadarıyla temellerde kullanılan üstü insan biçimli olmayan çiviler daha ziyade bakırdan üretilmiştir. Söz konusu metinlerin dili ise Hattice'dir. Yapı ritüeli metinlerinde her ne kadar adak çivilerinden bahisler bulunsun da Boğazköy ⁹⁰ Alacahöyük ⁹¹ ve Maşathöyük ⁹² üstü insan biçimli olmayan çiviler ele geçmiştir (Harita 1). Çivi yazılı metinlerden Hitit Krallığı'nın merkez coğrafyasında yapı ritüellerinde, sıklıkla üstü insan biçimli olmayan adak çivilerinin kullanıldığı sonucu çıkmaktadır. Anlaşıldığı üzere üstü insan biçimli olmayan çivilerin kullanılması Hatti kökenli yerli Anadolu geleneğidir. Konumuzu ise üstü insan formlu bronz çiviler oluşturmaktadır. Yapı ritüelleri sırasında bronzdan heykelciklerin kullanıldığına dair kayıtlar da mevcuttur.	35 [] bronzdan onları tutarak kardırır []
	Başka bir metin yerinde ise köşe taşı altına heykelcik yerleştirildiğine dair kayıt mevcuttur.
KBo XIII 114 Öy. II ⁹³	KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Öy. II ⁹⁵
31' [] x-ni-ia 1 ALAM ZABAR I-NA GEŠTU-ŠU-NU an-da	48 nu ku-e-da-ni-ia A-NA 1 hal-hal-tu-u-ma-ri 1 ALAM ZA[BAR]
32' [] d]a-a-i A-NA GUD ZABAR-ia-kán GEŠTU-ŠU-[NU]	49 DNIN.É.MU.UN.DÛ kat-ta-an ti-an-zi 1 GUD-i[a??]
33' [] an-da da-a-i	50 pár-ta-u-wa-ar-aš-ši-it ZABAR ŠA 1 MA.NA []
	51 na-an ^{GIŠ} šar-hu-li-aš pé-e-di k[at-ta-an? ti]-an-zi
	52 ke-e-da-ni-ma A-NA 4 [AL]AM ZABAR [A-N]A GUD ZABA[R]
	53 kat-te-ra-az ku-e-da-ni-ia 1 iš-tap-pu-ul-li ZABAR []
	54 iš-tap-pu-ul-li-ia-aš-ma-kán an-da Ì.DÛG.GA Ì.G[İŠ]
	55 LÁL MUN ku-wa-pí-it-ta te-pu la-a-hu-i nu NUMUNHI.A-i[a]

⁸⁸ Boysan-Dietrich 1987: 66-67.⁸⁹ Darga 1985: 36, 40.⁹⁰ Bittel 1937: TAFEL 13, 8-9.⁹¹ Koşay 1951: Lev. XXXVI-XXXVII.⁹² Özgüç 1994: 228 vd., fig. 5a-c.⁹³ Boysan-Dietrich 1987: 70-71.⁹⁴ Boysan-Dietrich 1987: 64-65.⁹⁵ Boysan-Dietrich 1987: 66-67.

48-49 Her köşe taşı için (tanrıça) NIN.É.MU. UN.DÛ'nun bronz heykelini koyarlar.

- 50 1 mina ağırlığında kanatlı bir boğa [koyarlar]
- 51 o duvar iskelesi yerine aşağı konulur.
- 52 dört bronz heykelcik ve bronz sığır her birinin altına
- 53 her bir bronz kap []
- 54 dört bronz heykelcik ve boğa'nın her birinin altına
- 55 bronzdan bir kapak [(yerleştirilir)

Metnin devamında kırık kesimde bronz heykel ve hayvan biçimli heykel ifadeleri okunmaktadır. Yine kırık bir yapı ritüeli parçasında bronz heykellerden bahsedilmektedir⁹⁶. Metinde Mezopotamya kökenli tanrıça NIN.É.MU. UN.DÛ anılmaktadır. Tanrıça evi inşa eden kadın olarak bilinmektedir⁹⁷. Yayımını yaptığımız eserler arasında 2010.7.11 envanter numaralı eseri burada anmak istiyoruz. Bronz heykelciğin göğüsleri belirtilerek dişiliği vurgulanmıştır. Başlığında ise yivler bulunmaktadır.

Yukarıda çevirisini verdiğimiz KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Öy. II 48-55 numaralı metinden anlaşıldığı kadarıyla Hititlerin yapıların temellerinin altına heykelciklerin konulmasını geleneğinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Çivi yazılı metinlerde dikkati çeken husus, heykelcik kelimesinin yanında çivi (KAK) kelimesinin kullanılmamış oluşudur. Diğer bir deyişle heykelciklerin alt kısımlarının çivi şeklinde olup olmadığı yönünde bir bilgiye sahip değiliz. Her ne kadar başta Hattuşa olmak üzere Hitit merkezi coğrafyasında yapı-adak çivisinin ele geçmemiş olması, kazılarda yapıların temellerinin kaldırılmamış olmasına bağlanmakta⁹⁸ ise de günümüzde üst kısmı insan biçimli adak çivisi geleneğinin daha ziyade Güney Anadolu'ya has bir inanç olduğunu söyleyebiliriz.

Anadolu'da ele geçmiş üstü insan formlu adak çivileri MÖ 18-14. yüzyıla tarihlenmektedir⁹⁹. Öte yandan adak çivilerinin *in situ* olarak geçtiği Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'nun batısında, Hitit Krallığı Döneminde Hurri halkı yaşamaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi şehri Kaniş Ib tabakasına tarihlenen metinlerden bu dönemde Hurrilerin Anadolu'da yaşadığı bilinmektedir¹⁰⁰. Bununla birlikte Karum Kaniş Ib tabakasından önceki dönemlerde ise Hurrilerin Anadolu'daki varlığı hakkında yeterli kanıt

mevcut değildir¹⁰¹. Adak çivilerin en erken örneklerinin Hurrilerin Anadolu'daki görüldüğü dönem ile uyumlu oluşu Hurrilerin adak çivisi geleneğini Anadolu'ya taşıdıklarını düşündürmektedir. Ayrıca adak çivilerin ele geçtiği bölge Hurri halkının yaşadığı coğrafi saha ile uyumludur. Hititçe metinlerde Mezopotamya ve Hurri kökenli tanrıların anılması filolojik olarak da bu veriyi desteklemektedir. Son yıllarda Kahramanmaraş Müzesi'nde yer alan adak çivilerinin Hasancıklı kökenli oluşundan hareketle adak çivileri çağdaş Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Mama şehri ve krallığı ile ilişkilendirilmiştir¹⁰². Mama Kralı Anum-Hirbi'nin isminin Hurrice bir kelime olduğu kabul edilmektedir¹⁰³. Böylece bu dönemde bölgede yaşayan halkın Hurri menşeli oldukları söylenebilir.

Adak çivisi kullanma geleneğinin MÖ 3. bin yılından itibaren başladığı bilinmektedir. Adak çivilerinin dini ve idari yapıların duvarlarına tutturulan nesnelere olduğu vurgulanmıştır¹⁰⁴. Hitit arşivindeki çivi yazılı metinlerden anlaşıldığı kadarıyla yeni bir inşaatın yapılması sırasında gerçekleştirilen ritüeller söz konusudur. Anlaşıldığı kadarıyla yapıların temellerinin ve köşe taşlarının altına ilahi nesnelere olarak çiviler yerleştirilmektedir. Tapınak ve yeni ev inşasında çivilerin yapıların sağlamlığını artırmak amacıyla temele yerleştirildiği bilinmektedir¹⁰⁵. Hitit ritüelleri arasında yer altı dünyasının önemi ile ilgili ritüellerin bulunduğu dikkate alınırsa yapıların temel taşlarının altına yerleştirilen çivilerin yer altı dünyası inancıyla ilişkili olduğu düşünülebilir.

⁹⁶ KBo XV 24 + KUB XXXII 137 + KBo XXIV 109 (CTH 415) Öy. II 32-36, Boysan-Dietrich 1987: 64-65.

⁹⁷ Darga 1985: 42.

⁹⁸ Akdoğan/Ersoy 2014: 24.

⁹⁹ Uzunoğlu 1979: 322; Engin 2011: 41; Alkım 1969: 218.

¹⁰⁰ Wilhelm 2008: 182 vd.

¹⁰¹ Wilhelm 2008: 191.

¹⁰² Aydıngün 2007: 56; Aydıngün/Bulgan 2008: 93; Akdoğan/Ersoy 2014: 23 vd.

¹⁰³ Balkan 1957: 37; Wilhelm 2008: 190.

¹⁰⁴ Dardeniz 2016: 31.

¹⁰⁵ KBo IV 1 Öy. 1-10.

SONUÇ

Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı 14 yapı-adak çivisinden 13 adedinin buluntu yeri belirsizdir. 1 adet eser (Env. No: 1999.4.1) Konya'ya bağlı Karahöyükli Köyü'nde ele geçmiştir. 13 adedi erkek, 1 adedi ise tanrıça tasviridir (Env. No: 2010.7.11). Adak çivilerinden bir adedi çift başlıdır (Env. No: 2010.7.26). 13 eser şematize insan biçimlidir. 1 adet adak çivisi ise heykelcik (Env. No: 1999.4.1) görünümündedir.

Hititçe çivi yazılı metinlerde, yapıların temel taşlarının altına yapı-adak çivilerinin gömülmesi işleminden dolayı eserler Hitit medeniyeti ile ilişkilendirilmiştir. Hititçe yapı ritüeli metinleri Hattice, Hititçe ve dublikatlardan oluşmaktadır. Yapıların temel taşlarının altına çivilerin konulması ile ilgili metinlerin Hattice oluşu yanında Hititçe nüshaların varlığı Hitit Krallığı'nın söz konusu inançları benimsediğini gösterir. Bu noktada çivi ve üstü insan biçimli çivi ayırımına dikkati çekmek istiyoruz. Hitit arşivinde Hattice olarak yazılmış metinlerde üstü insan biçimli olmayan çivilerden bahsedilmektedir. Hattice metinlerden anlaşıldığı kadarıyla yapıların temel taşları altına çivi saplama geleneği yerli bir inançtır. Çivi yazılı metinlerden çıkan sonuca göre, Hititler inşa işleminde üstü insan biçimli olmayan çivilerin kullanılması geleneğinden krallığın erken dönemlerinden itibaren haberdardır. Çivi yazılı metinlere ve buluntulara bakılarak Hattilerin yaşadıkları coğrafi alanda üstü insan biçimli olmayan çivi kullanımının yaygın olduğu söylenebilir.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminin sonundan itibaren Anadolu'ya Hititler hakim olmuştur. Hurriler, MÖ 14. yüzyılın ortalarından itibaren Hitit hakimiyeti altına girmiştir. Hurri inançlarının Hitit pantheonuna dahil olduğu bilinmektedir. Hititçe metinler farklı bir geleneği yansıtmaktadır. Çivi yazılı metinlerde ise üstü insan biçimli adak çivileri anılmaktadır. Hititçe metinlerde Hurri tanrılarında bahisler mevcuttur. Metinlerde Hurri tanrılarının anılması yapı ritüelleri ile Hurri ilişkisini destekler niteliktedir. Bununla birlikte Hitit merkezi coğrafyası olan Kızılırmak kavsi içinde üstü insan tasvirli adak çivisi geleneğinin yaygınlaşmadığını söyleyebiliriz¹⁰⁶. Şimdilik olmak kaydıyla gerek çivi yazılı metinlerdeki kayıtlar gerekse bu güne kadar başta başkenti olmak üzere Hitit merkezi coğrafyasında üstü insan biçimli adak çivilerinin ele geçmemiş oluşuyla bu geleneğin Anadolu'da sadece Çukurova Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu'nun batısında yaygın olduğu arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır.

Anadolu'da Hurrilerin görünmesi ile üstü insan formu adak çivilerinin Hurrilerin yaşadığı (Çukurova ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde) bölgede *in situ* konumunda ele geçmesi, en eski örneklerini Mezopotamya'da gördüğümüz yapı-adak çivisi kullanma geleneğinin Hurriler tarafından Anadolu'ya taşınmış olabileceğini düşündürmektedir. *In situ* konumunda bulunan yapı-adak çivileri Hurrilerin yaşadıkları coğrafyada bulunmuş olması düşüncemizi destekler niteliktedir. Söz konusu ipuçları günümüzde Hurrilerin bu geleneği Anadolu'ya taşıdıklarını ispatlar seviyede olmadığını da belirtmek gereklidir. Bununla birlikte Hitit Krallığı Döneminde, yapıların temellerinin altına üstü insan biçimli adak çivisi koyulması uygulaması, elimizdeki verilere göre lokal bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır.

MÖ 15. yüzyıla tarihlenen 1999.4.1 envanter numaralı adak çivisi ise benzerlerinden daha detaylı bir işçilikle ayrılmaktadır. Eserin buluntu yeri Envanter kayıtlarına göre Konya ili, Kadınhanı İlçesi Karahöyükli Köyü olsa da Suriye heykelciklerine yaklaşan tasviri özelliklere sahiptir.

¹⁰⁶ Darga 1992: 34.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, R. 2009

“Yapı-Adak Çivisi Biçiminde Bronz Tanrı-Tanrıça Çifti”, *Kubaba* 6: 27-36.

AKDOĞAN, R. / A. ERSOY 2014

“Kahramanmaraş Müzesi’nde Bulunan Yapı-Adak Çivileri Çivilerinin Işığında Mama Şehrinin Lokalizasyonu”, *Proceedings of the 8th International Congress of Hittitology, Warsaw, September 5-9, 2011*, (Ed. P. Taracha). Warsaw: 20-31.

AKURGAL, E., 1961

Die Kunst der Hethiter. München.

ALKIM, U.B. 1969

The Ancient Civilization of Anatolia I. From the Beginnings to the End of the Second Millennium B.C. Leiden.

AYDINGÜN, Ş. 2007

“Bir Yapı-Adak Çivisi ile İki Farklı Hayvanla Betimlenmiş Hitit Tanrı Heykelcikleri”, *A. Muhibbe Darga Armağanı* (Eds. T. Tarhan/A. Tibet/E. Konyar). İstanbul: 115-128.

AYDINGÜN, Ş. 2010

“Gaziantep Müzesi Yapı Adak Çivileri”, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31 Ağustos 2008-Acts of the VIIth International Congress of Hittitology, Çorum, August 25-31, 2008*, (Ed. A. Süel). Ankara: 53-62.

AYDINGÜN, Ş./F. BULGAN 2008

“Tanrı Ailesine Adanmış Bir Adak Çivisi”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 7: 91-98.

BALKAN, K. 1957

Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup. Ankara.

BECKMAN, G. 2010

“Temple Building among the Hittites”, *From the Foundations to the Crenellations-Essays on Temple Building in the Ancient Near East and Hebrew Bible* (Ed. M.J. Boda/J. Novotny). AOAT 366, Münster: 71-89; Appendix 1, Hittite Sources 451-455.

BITTEL, K. 1937

Boğazköy Die Kleinfunde der Grabungen 1906-1912. I Funde hethitischer Zeit. WVDÖG 60, Leipzig 1937.

BITTEL, K. 1979

“Eine kleinasiatische Nagelbronze”, *Florilegium Anatolicum. Mélanges offerts à Emmanuel Laroche*. Paris: 59-63.

BOYSAN-DIETRICH, N. 1987

Das hethitische Lehmhaus aus der Sicht der Keilschriftquellen. TH 12, Heidelberg.

CANBY, J.V. 1969

“Some Hittite Figurines in the Aegean”, *Hesperia* 38/2: 141-149.

DARGA, M. 1985

Hitit Mimarlığı. I- Yapı Sanatı: Arkeolojik ve Filolojik Veriler. İstanbul.

DARGA, M. 1992

Hitit Sanatı. İstanbul.

DARDENİZ, G., 2016

“Cultic Symbolism at the City Gates: Two Metal Foundation Pegs from Tell Atchana, Alalakh (Turkey)”, *Adalya XIX*: 31-50.

EKİZ, H.H. 1995

“Afyon Müzesinde Bulunan Bir Hitit Heykelciği”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1994 Yıllığı*. Ankara: 159-163.

EKİZ, H.H. 1997

“Ankara Anadolu Medeniyetleri, Çorum, Karaman ve Konya Müzeleri’nde Bulunan Bazı Tanrı heykelcikleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı*. Ankara: 161-172.

EKİZ H.H. 1998

“Özel Bir Koleksiyonda Bulunan Bir Grup Tanrı Heykelciği”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 Yıllığı*. Ankara: 79-93.

EKİZ, H.H. 2000

“Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde Bulunan Üç Hitit Heykelciği”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı*. Ankara: 65-75.

- EKİZ, H.H. 2000a
“Tekirdağ’da Özel Bir Koleksiyonda Bulunan İki Hitit Tanrı Heykelciği”, *İdol* 7: 33-35.
- EKİZ, H.H. 2001
“İçel Müzesi’nde Bulunan Üç Hitit Tanrı Heykelciği”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 2: 21-26.
- EKİZ, H.H. 2012
“M.Ö. 2. Bin Hitit Dönemi İnsan ve Tanrı Heykelcikleri”, *Kubaba* 20: 9-164.
- ENGİN, A. 2011
“Oylum Höyük Kazılarında Ele Geçen Bir Grup Orta Tunç Çağı Yapı Adak Eşyası”, *Belleten* LXXV/272: 19-58.
- KOŞAY, H.Z. 1951
Alacahöyük Kazısı. 1937-1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor. Ankara.
- ORTHMAN, W. 1975
Der Alte Orient. Frankfurt.
- ÖZGÜÇ, T. 1994
“A Votive Foundation-Nail in the Temple of Maşathöyük”, *Beschreiben und Deuten in der Archäologie des Alten Orient. Festschrift für Ruth Mayer-Opificius mit Beiträgen von Freunden und Schülern* (Eds. M. Dietrich/O. Loretz), Münster: 227-234.
- RASHID, S.A. 1983
Prähistorische Bronzefunde. München.
- SCHUSTER, H.S. 1974
Die hattisch-hethitischen Bilinguen I. Einleitung, Texte und Kommentar. Teil 1 (DMOA 17). Leiden.
- SEEDEN, H. 1980
The Standing Armed Figurines in the Levant. Prähistorische Bronzefunde. München.
- STEIN, D.L. 1997
“Alalakh”, *Oxford Encyclopedia of the Ancient Near East*. Vol. 1 (Ed. E. Meyers). New York: 55-59.
- SÜEL, A./O. SOYSAL 2007
“The Hattian-Hittite Foundation Rituals from Ortaköy (I) Fragments to CTH 725 ‘Rituel Bilingue de Consécration d’un Temple’”, *Anatolica XXIII*: 1-22.
- TORRI, G./S. GÖRKE 2013
“Hittite Building Rituals. Interaction between Their Ideological Function and Find Spots”, *Approaching Rituals in Ancient Cultures. Questioni Di Rito: Rituali Come fonte di conoscenza delle religioni e delle concezioni del mondo nelle culture antiche. Proceedings of the Conference, November 28-30, 2011 Roma*, (Eds. C. Ambos/L. Verderame). Roma: 287-300.
- UZUNOĞLU, E. 1979
“Une Figurine de Foundation Hittite?”, *Florilegium anatolicum. Mélanges offerts à Emmanuel Laroche*. Paris: 321-325.
- ÜNAL, A. 2007
Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen/A Concise Multilingual Hittite Dictionary/Hittite Çok Dilli El Sözlüğü. Vol. I-II. Hamburg.
- VON DER OSTEN, H.H. 1937
The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32. Part II. Chicago.
- VON LUSCHAN, F. 1943
Die Kleinfunde von Sendschirli. Berlin.
- WILHELM, G. 2008
“Hurrians in the Kültepe Texts”, *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period* (Ed. J. Dercksen). Leiden: 181-194.
- WOOLLEY, C.L. 1955
Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949. Oxford.